

Aan Commissie Leefomgeving en Commissie Ruimte

Cc: Aan College van B&W, t.a.v. wethouders Bredemeijer, Balster, Mulder, Van Asten en Van Tongeren

Per mail

Den Haag, 21 oktober 2020

Betreft: Reactie Bomenstichting Den Haag op de Nota Stadsnatuur

Bijlage 1: aanbevelingen

Bijlage 2: waarden van bomen voor insecten en mijten

Geacht leden van de raadscommissie Leefomgeving en Ruimte, geachte wethouders Bredemeijer, Balster, Mulder, Van Asten en Van Tongeren,

Op 28 oktober a.s. staat de Nota Stadsnatuur op de agenda van Commissie Leefomgeving (RIS305824 dd 14-07-2020). Met deze brief deelt de Bomenstichting Den Haag (BDH) graag haar visie met u.

De BDH beziet de Nota Stadsnatuur in eerste instantie vanuit internationaal perspectief (IPBES) en nationaal perspectief (Deltaplan Biodiversiteitsherstel) om – met het oog op de toekomst - aanbevelingen te doen voor de Nota Stadsnatuur in de gemeente Den Haag, waar vanwege de plannen voor extreme verdichting aan de natuur en biodiversiteit nog maar weinig ruimte wordt overgelaten.

Internationaal

De natuur gaat wereldwijd achteruit met snelheden die ongekend zijn in de menselijke geschiedenis. Het tempo van het uitsterven van soorten neemt toe met waarschijnlijk ernstige gevolgen voor mensen over de hele wereld. Zo waarschuwt een baanbrekend nieuw rapport van het IPBES¹, 2019. "Het overweldigende bewijs van IPBES, afkomstig uit een breed scala van verschillende kennisgebieden, geeft een onheilspellend beeld", aldus IPBES-voorzitter, Sir Robert

1 Het IPBES – Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services – is een onafhankelijk orgaan tussen verschillende overheden. Het is in 2012 in het leven geroepen door meer dan 130 verschillende landen en een aantal VN-organisaties. Het doel van IPBES is om de wetenschap over de staat van de natuur en beleidsmakers dichterbij elkaar te brengen en zo een bijdrage te leveren aan het beschermen en duurzaam gebruik van biodiversiteit en ecosystemen.

Watson. "De gezondheid van ecosystemen waarvan wij en alle andere soorten afhankelijk zijn, verslechtert sneller dan ooit. We tasten de fundamenteën van onze economieën, bestaansmiddelen, voedselzekerheid, gezondheid en kwaliteit van leven wereldwijd aan. Het is nog niet te laat om een verschil te maken, maar alleen als we nu beginnen op elk niveau, van lokaal tot mondiaal".

Nationaal – Deltaplan

Een wetenschappelijk onderzoek waaruit bleek dat sinds 1989 in Duitsland ruim 75 procent van de biomassa aan insecten was verdwenen - vergelijkbaar met Nederland – haalde de internationale pers. Deze zorgen om de achteruitgang van alledaagse insecten – die een cruciale positie innemen in de voedselketen - plaatste biodiversiteit vorig jaar zomer in brede lagen van de samenleving definitief op de radar. De huidige aanpak om biodiversiteitsverlies te stoppen heeft onvoldoende opgeleverd; ondanks jarenlange inspanningen van veel grondgebruikers. Herstel van de variëteit aan soorten, ecosystemen en landschappen is van belang voor een rijkere natuur én is ook de basis voor ons welzijn en onze welvaart. Grondgebruikers zoals terreinbeheerders, boeren en gemeenten kunnen een cruciale bijdrage leveren aan het herstel van biodiversiteit (bron: Deltaplan Biodiversiteitsherstel - In actie voor een rijker Nederland², 2018).

Toekomstige generaties.

Wist u dat groen in woonwijken gunstig is voor de intellectuele en gedragsontwikkeling van kinderen, die in stedelijke gebieden wonen? Dat blijkt uit een onderzoek van de Universiteiten van Hasselt en Gent. Deze bevindingen zijn relevant voor beleidsmakers en stedenbouwkundigen om een optimale omgeving te creëren waarin kinderen hun volledige potentieel kunnen ontwikkelen³.

Taskforce Nota Stadsnatuur

De achteruitgang van de biodiversiteit wordt veroorzaakt door een reeks van factoren: doden, habitatvernietiging, verstoring, versnippering, vervuiling, verzuring, vermesting, verstikstofing, bodemverdichting, recreatiedruk. Al deze factoren spelen een rol in Den Haag.

De hierboven geciteerde zorgwekkende staat van de biodiversiteit, het belang ervan voor planten dieren én voor mensen en dus voor de toekomst van jongeren, en de cruciale rol die gemeenten kunnen spelen, zou aanleiding voor de Nota Stadsnatuur dienen te zijn om de ernst en de urgentie uit te dragen om daadwerkelijk de achteruitgang te stoppen. De Nota Stadsnatuur zou met het formuleren van een taskforce een keerpunt moeten zijn in het beleid en beheer. Een taskforce waar u als raad en 5 betrokken wethouders gezamenlijk de schouders onder zouden moeten zetten met voldoende mensen en financiën.

2 Stichting Deltaplan Biodiversiteitsherstel, <https://www.samenvoorbiodiversiteit.nl/>. Voorzitter emeritus hoogleraar ecologie Louise Vet (Wageningen University; voormalig directeur van NIOO-KNAW).

3 <https://journals.plos.org/plosmedicine/article?id=10.1371/journal.pmed.1003213>

Bioloog Sir David Attenborough zei in zijn laatste film - een getuigenis over de verwoestende veranderingen die de mens heeft veroorzaakt -: *“if we take care of nature, nature will take care of us”* (‘a Life on our Planet’). Hij beoogde de mensen bewust te maken en een ‘krachtige golf van actie’ teweeg te brengen.

Laten we met elkaar gevolg geven aan zijn noodkreet.

De Bomenstichting Den Haag doet een dringend beroep op u om de hierboven beschreven ambitie op te pakken en aan de orde te stellen in de bespreking tijdens de Commissie Leefomgeving. We vernemen graag uw reactie.

Vriendelijke groet

Clara Visser – voorzitter

Bijlage 1 – aanbevelingen

Hieronder vindt u een reeks van aanbevelingen, zonder uitputtend te zijn.

Aanbevelingen – inhoudelijk

- 1) Neem de beleidskeuze over van de Nationale Omgevingsvisie (ONVI – sept 2020): Beleidskeuze van landelijk belang: *We beschermen en versterken de biodiversiteit, en benutten ons natuurlijk kapitaal duurzaam*. Pas dit toe bij alle stedelijke ontwikkelingen opdat het belang van (herstel van) biodiversiteit een zeer zwaar gewicht krijgt.
- 2) Sluit aan bij Deltaplan Biodiversiteit en neem er deel aan om kennis te delen.
- 3) Relatie met andere (beleids)nota's.
 - A) Leg relaties met andere nota's om de doelstellingen te bereiken. De BDH denkt daarbij aan de Bomennota, maar ook aan andere nota's die beslag leggen op (openbare) ruimte (wonen, infrastructuur, duurzaamheid e.a.).
 - B) Gezien de ernst en urgentie van de stand van biodiversiteit dient de Nota Stadsnatuur leidend te zijn om de doelstellingen te bereiken.
- 4) De Natuurkansenscan (p 47) is op zich een goed initiatief. Maar welke gewicht biodiversiteit hierbij krijgt is niet duidelijk. Mede gezien de verwachte grote toename van het aantal bewoners in Den Haag zal de ruimtedruk steeds meer toenemen. Het gevolg is dat er steeds meer sprake zal zijn van afname van het leefgebied van soorten, versnippering, verstoring, verlichting, vervuiling, recreatiedruk e.d.
 - A) Neem verplichtingen op bij het opstellen van een scan in het vroegste stadium van de planvorming, waaraan een herinrichting en omvorming van de openbare ruimte dient te voldoen. Het maken van een scan om bestaande natuurwaarden te behouden, versterken en uitbreiden waar het kan, is niet voldoende.
- 5) De voorgestelde uitbreidingen van de Ecologische Verbindingszones zijn al groen/blauw. Eigenlijk zijn het dus schaamlapjes, die onvoldoende gewicht in de schaal leggen.
 - A) Claim veel meer ruimte voor groen/blauw en biodiversiteit. Veel meer ontharding is nodig (Actie Steenbreek).
 - B) Op dit moment bestaat 20% tot 25% van het oppervlak van onze stad uit infrastructuur. Om biodiversiteit te verbeteren en versterken is meer ruimte nodig voor groen. Verminder het oppervlak van infrastructuur naar 15% en vergroen het vrijgekomen oppervlak.
 - C) Stel de huidige situatie vast en ga monitoren om vast te stellen of je op de goede weg bent.
 - D) Tracht de veerkracht van de natuur te concretiseren
- 6) Voeg de volgende locaties toe:
 - A) Telderstracé. Er is geen overkluising ingetekend zoals de Denktank Scheveningse Bosjes heeft geadviseerd in de Visie. Er is zelfs geen knelpunt vastgesteld in bijlage 7 (zie de tekening op p. 100).

- B) Het groen langs de Mient als ecologische verbinding naar groengebieden. Wethouder van Asten beloofde een strook tussen hek en water toe te voegen aan de ecologische verbindingzone als compensatie van het verlies van groen door de herinrichting van de Mient (zie verslag van de raadsvergadering 3 juni 2020). Hij ontraadde daarom het amendement van de PvdD (een groenere Mient). Oud Eik en Duinen, de groenstrook langs de parkeerplaatsen en het groen tussen het hek en het water behoren al tot de Stedelijke Groene Hoofdstructuur. Maar een ecologische verbinding naar andere groene gebieden ontbreekt nog.
 - C) Meer boomstructuren als ecologische verbinding overal in de stad.
 - D) Ecologische verbindingen tussen Bosjes van Poot met Westduinpark (over en/of onder de Nieboerweg).
 - E) Toepassen van wortels van bomen als oeverbescherming van watergangen.
- 7) De gemeente stelt voor alleen bomen te herplanten in de ecologische verbindingzone (EHS) als dat ecologisch wenselijk is (p 16/17).
De BDH is het niet eens met deze gedachte. De BDH wil het cruciale belang van bomen benadrukken. Immers een boom is een ecosysteem op zich en levert daarmee belangrijke bijdrage aan de verhoging van de biodiversiteit. Zie de lijst van alleen al insecten en mijten in diverse boomsoorten door Leen Moraal (bijlage 2). Vogels, mossen, korstmossen, vleermuizen e.a. maken ook gebruik van bomen. Er zijn ook overwegingen van de natuurlijke schoonheid en cultuurhistorie. Daarnaast zijn de ecosysteemdiensten (opnemen van CO₂, NO_x, afvangen van fijnstof, leveren van O₂, opnemen van water e.d.)
- A) Herplant altijd bomen in de EHS.
- 8) Stikstofdepositie. De overmaat aan stikstofdepositie is niet alleen slecht voor de biodiversiteit in de Natura2000-gebieden - ook voor de bomen - maar ook voor alle groengebieden in de stad.
- A) Maak een plan van aanpak om de stikstofdepositie onder de kritische depositiewaarden te brengen.
 - B) Maak ook een plan van aanpak om de stikstofdepositie door honden onder de kritische depositiewaarden te brengen in de Bosjes van Poot.
- 9) Pas de recreatiedruk aan aan de draagkracht van de natuur. Dat kan door meer bufferzones aan te leggen en meer en grotere groengebieden aan te leggen (Bionieus, dd 19-09-2020).
- 10) Intensief betreden en berijden met zwaar materieel van de bodem leidt tot bodemverdichting met als gevolg dat er geen wortel doorheen kan groeien.
- A) Maak een plan van aanpak om bodemverdichting terug te dringen.

Aanbevelingen – volgens BRUHO-beleidsketen

- 11) Toepassen van de BRUHO-beleidsketen (**beleid, regelgeving, uitvoering, handhaving, organisatie – financieel en personeel**). De keten is zo sterk als haar zwakste schakel. Oftewel mooi geformuleerd beleid mislukt bij gebrek aan samenhangende regelgeving, uitvoering, handhaving en/of voldoende budget en gekwalificeerd personeel.
- A) **Beleid.** Formuleer een visie voor de langere termijn en concrete doelstellingen met termijnen waarin de doelen gehaald dienen te worden om de achteruitgang te stoppen en om te zetten naar herstel. Het is ook nodig om een relatie te leggen met klimaatverandering, die de leefbaarheid in de stedelijke omgeving voor mens, plant en dier onder grote druk zet. Wat zijn de gevolgen vanwege de extremen: hittestress, droogte, bodemdaling, zware regenbuien, zware stormen, wateroverlast, e.d.⁴. Op dit moment is de temperatuurstijging in Nederland al 2°C⁵. In de stedelijke omgeving met veel hittestress komt daar nog minstens 8°C bij⁶. Monitoring en evaluatie leiden tot inzicht in hoeverre de doelstellingen worden gehaald of dat bijstelling nodig is. Dit beleid dient sturend te zijn voor ontwikkelingen in de stad. De gemeente heeft zich ingezet om particuliere terreinen in het Centrum niet te laten volbouwen. Dit beleid dient nader te worden vastgelegd, ook in andere stadsdelen, om versterking een halt toe te roepen.
- B) **Regelgeving.** Regelgeving, gebaseerd op de doelstellingen, is eenduidig en handhaafbaar. Het College heeft zich met de Agenda voor het Haagse Groen verplicht om de Stedelijke Groene Hoofdstructuur duurzaam in stand te houden en te versterken. Het college doet dit door het groen van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur in de bestemmingsplannen op te nemen zowel in de planbeschrijving als in de voorschriften. Deze verplichting blijft natuurlijk gehandhaafd en dient te worden uitgebreid naar alle andere groene gebieden, waaronder wijk- en buurtgroen.
- C) **Uitvoering.** De uitvoering dient gestoeld te zijn op de hierboven genoemde doelstellingen en niet – zoals nog wel eens lijkt te zijn - op de agenda van aannemers en projectontwikkelaars. Beheer en onderhoud van groen dienen door de beste aannemers gedaan te worden en niet de goedkoopste. De verstrekking van opdrachten dient door deskundige ambtenaren te geschieden.
- D) **Handhaving.** De bevoegdheden van handhavers en inspecteurs zijn zo geformuleerd dat de doelen van het beleid kunnen worden gehaald.
- E) **Organisatie.**
- a) **Financiën.** Maak op basis van de doelstellingen een begroting om voldoende budget te reserveren voor de langere termijn. Het huidige budget is alleen al voor regulier beheer en onderhoud van groen zichtbaar al jaren veel te krap en de ambitie veel te laag⁷. In

4 <https://denhaag.klimaatatlas.net/>

5 <https://www.clo.nl/indicatoren/nl0226-temperatuur-mondiaal-en-in-nederland>

6 <https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/6371534/1/RIS299474> Bijlage Haagse Hitte

7 Beheren op Niveau, 2009 (<https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/3364539/1/RIS163534a>). En de programmabegroting 2020-2023

(<https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/8406416/1/RIS304372> Bijlage 1A Begroting 2020-2023).

de programmabegrotingen dienen de beschikbare financiën aangaande de biodiversiteit herkenbaar te zijn.

- b) Personeel. Geef de wethouder met 'buitenruimte' in de portefeuille het mandaat voor een coördinerende rol om samen met andere wethouders vanuit ieders verantwoordelijkheid de schouders eronder te zetten. Stel voldoende gekwalificeerd personeel aan opdat de groene ambtenaren bij alle projecten in de stad betrokken worden.
- F) Communicatie. Draag de ernst en urgentie en de cruciale rol die de gemeente wenst te spelen uit naar alle belanghebbenden. Draag dat uit binnen uw raad maar ook daarbuiten. Draag de wil uit om de achteruitgang te stoppen en om te buigen naar herstel.

De BDH is blij met de volgende punten.

De Nota Stadsnatuur bevat vele goede initiatieven, waarvan we slechts een paar hier noemen.

- 12) Natuur in en langs het water krijgt aandacht. Die aandacht bestaat uit: helder water en voldoende schuilplekken voor waterdieren.
- 13) Onderzoeken of schoon duinwater over een langere afstand door de Haagse Beek kan stromen.
- 14) Struiken zijn weer in de gratie.
- 15) Inheems plantmateriaal.

Waar zetten we vraagtekens bij?

- 16) Levende holle bomen (p 37): Een klein onderzoekje op internet leert dat de zogenaamde breuksnoei uit Engeland is overgewaaid. Het is vooral interessant voor echt oude bomen, en die zijn in Nederland en in Den Haag niet zo heel talrijk. Volgens de planning gaat de gemeente hier pas vanaf 2024 op kleine schaal mee experimenteren.
 - A) De BDH is niet op voorhand tegen dit experiment, maar het is wel de moeite waard dit eens te onderzoeken, de meningen zijn nog verdeeld⁸.
- 17) De Haagse beekzone (p21): Een wat raadselachtige passage! De strook met bomen langs de Houtrustweg is "gereserveerd" voor een trambaan in de toekomst, de Houtrustweg wordt verbreed én de strook is "onderdeel van de Nota Haagse Iconen waarbij in de toekomst functies zoals recreatie in de vorm van wandelpaden en verblijfsplekken worden toegevoegd". Dat is wel knap, een trambaan én wandelpaden en verblijfplaatsen in zo'n smalle strook, die ook nog eens hoort tot de Ecologische Hoofdstructuur waarvan het college zich verplicht heeft om hem duurzaam in stand te houden en te versterken! Om maar te zwijgen van de bomen die er staan.
 - A) Een nadere toelichting is op z'n plaats

8 <https://www.groenkennisnet.nl/nl/groenkennisnet/show/Breuksnoei-als-natuurlijke-snoeimethode.htm>

Bijlage 2. De waarden van bomen voor insecten en mijten door Leen Moraal in Arbor Vitae, 2011.

Nederlandse naam Aantal soorten insecten en mijten

Wilg	450	
Zomer en Winter eik	423	
Zachte en Ruwe berk	334	209
Populier	189	
Grove den	172	
Sleedoorn	153	
Zwarte Els	141	
Iep	124	
Wilde appel	118	
Hazelaar	106	
Beuk	98	
Fijnspar	70	
Gewone es	68	
Wilde lijsterbes	58	
Linde (2 soorten)	57 en 51	
Haagbeuk	51	
Gewone esdoorn	43	
Europese lariks	38	
Jeneverbes	32	
Amerikaanse eik	12	
Tamme kastanje	11	
Scherpe hulst	10	
Paardenkastanje	9	
Walnoot	7	
Gewone taxus	6	
Steeneik	5	